

BLOC 3. KARL MARX: LA SOCIOLOGIA DE LES RELACIONS SOCIALS. (exercicis d'autoavaluació)

En aquest bloc tractarem d'il·lustrar de manera entenedora i pràctica, els marcs teòrics dels que anomenem els autors clàssics de la sociologia. Aquesta etiqueta prové del fet, i això cal tenir-ho ben clar, que tant els interrogants com les aportacions conceptuals i interpretatives d'aquests autors encara avui en dia segueixen essent vàlides o, si més no, reutilitzades i reconceptualitzades pels sociòlegs i sociòlogues contemporanis/es. En aquest sentit el nostre propòsit és el d'oferir un seguit d'exercicis i exemples pràctics per tal d'ajudar a comprendre de manera general i orientativa aquestes aportacions conceptuals clàssiques.

En el present punt abordarem la teoria de Marx (1818 - 1883), tot dibuixant les principals línies de reflexió teòrica que es recullen en els seus escrits. És necessari remarcar que aquí no trobareu una anàlisi en profunditat d'aquests elements ja que aquest material és només un complement a l'aprenentatge de l'estudiant de sociologia. Comencem.

CONCEPCIÓ DE L'ÉSSER HUMÀ, DE LA NATURALESA I DEL TREBALL

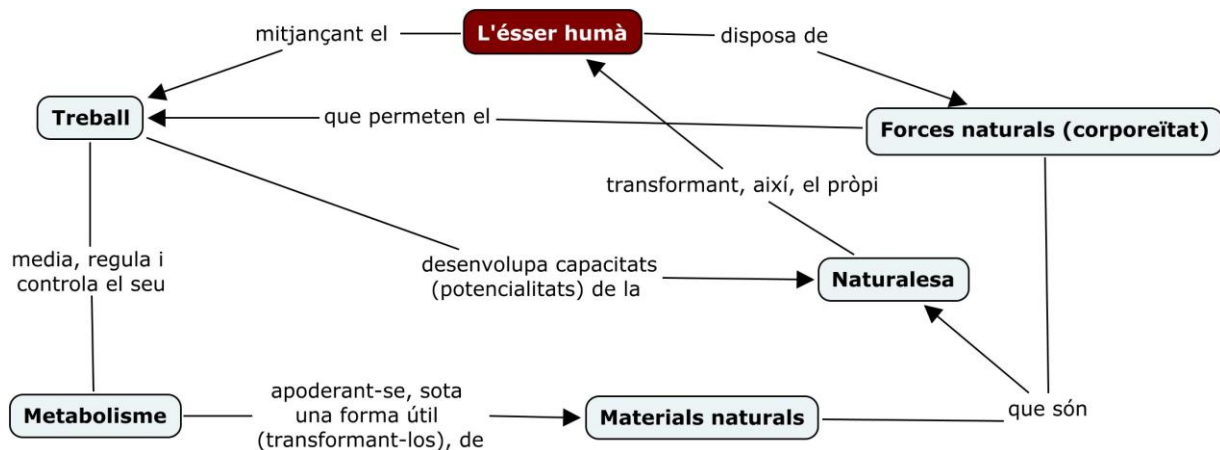
El primer punt que cal tractar del pensament marxista és el de la concepció de l'ésser humà, ja que d'aquesta concepció se'n deriven els pilars centrals del seu pensament: l'alienació i l'explotació. Dit d'una altra manera, no podem comprendre a Marx sense comprendre, abans, com entén l'autor l'ésser humà. Per fer-ho llegeix detingudament el següent fragment:

*El trabajo es, en primer lugar, un proceso entre el hombre y la naturaleza, un proceso en que el hombre media, regula y controla su metabolismo con la naturaleza. El hombre se enfrenta a la materia natural misma como un poder natural. Pone en movimiento las fuerzas naturales que pertenecen a su corporeidad, brazos y piernas, cabeza y manos, a fin de apoderarse de los materiales de la naturaleza bajo una forma útil para su propia vida. Al operar por medio de ese movimiento sobre la naturaleza exterior a él y transformarla, transforma a la vez su propia naturaleza. Desarrolla las potencias que dormitaban en ella y sujeta a su señorío el juego de fuerzas de la misma. (Marx, K. (1867) *El capital*, vol. I, Madrid: Siglo XXI, 1975)*

EXERCICI 1. Respon a les següents preguntes:

1. Per a Marx...
 - a) ... l'ésser humà ho és ja que raona. La raó crea a l'ésser humà.
 - b) ... l'ésser humà ho és ja que treballa. El treball crea a l'ésser humà.*
 - c) ... l'ésser humà ho és ja que estima. L'amor crea a l'ésser humà.
2. El treball és...
 - a) ... un mitjà de relació amb la naturalesa*
 - b) ... un mer mitjà de subsistència
 - c) ... una càrrega que s'ha d'evitar.
3. Per què diu Marx que el treball crea a l'ésser humà? (visió materialista)
 - a) Perquè aquell qui ni treballa, és un vago, no és humà.
 - b) Perquè amb el treball desenvolupem i controlem les potencialitats naturals, i les incorporem a la nostra pròpia naturalesa (ex: els aliments, l'energia fòssil...). *
 - c) Cap de les anteriors.
4. Quina frase correspon al pensament de Marx:
 - a) Produeixo el què sóc, i sóc allò que produeixo*
 - b) Sóc el que sóc, i produeixo allò que produeixo
 - c) Sóc el què penso, i penso allò que sóc.
5. L'història humana és:
 - a) Allò que els deus han volgut que ens trobéssim

- b) Una producció del pensament humà
c) Una producció del treball humà*
6. La relació entre naturalesa i l'ésser humà és...
- a) ... unilateral (la naturalesa influeix en l'ésser humà)
b) ... unilateral (l'ésser humà influeix en la naturalesa)
c) ... bidireccional (l'ésser humà i la naturalesa s'influeixen mútuament).*
7. L'ésser humà és naturalesa i per tant....
- a) ... ha de viure entre animals
b) ... no pot modificar-la
c) ... en transformar la naturalesa treballant, es transforma a si mateix.*
8. Per últim et proposo que facis un esquema, el més senzill possible, de la relació bidireccional entre ésser humà i naturalesa a partir del text anterior (pots fer-ho en un paper a mà).

EXERCICI 2. Hem vist, doncs, com Marx concep la relació entre ésser humà i naturalesa i la centralitat que ocupa el treball en aquesta relació. Arribats a aquest punt, anem a veure ara quina forma i característiques adopta el treball humà que el distingeix del treball animal. Llegeix els dos textos següents:

El animal es inmediatamente uno con su actividad vital. No se distingue de ella. Es ella. El hombre hace de su actividad vital misma objeto de su voluntad y de su conciencia. Tiene actividad vital consciente. No es una determinación con la que el hombre se funda inmediatamente. La actividad vital consciente distingue inmediatamente al hombre de la actividad vital animal. Justamente, y sólo por ello, es él un ser genérico. O, dicho de otra forma, sólo es ser consciente, es decir, sólo es su propia vida objeto para él, porque es un ser genérico. Sólo por ello es su actividad libre. El trabajo enajenado invierte la relación, de

manera que el hombre, precisamente por ser un ser consciente, hace de su actividad vital, de su esencia, un simple medio para su existencia. (Marx, K. (1844) Manuscritos economía y filosofía. Madrid: Alianza, 1970, pp. 111 – 112)

Una araña ejecuta operaciones que recuerdan las del tejedor, y una abeja avergonzaría, por la construcción de las celdillas de su panal, a más de un maestro albañil. Pero lo que distingue ventajosamente al peor maestro albañil de la mejor abeja es que el primero ha modelado la celdilla en su cabeza antes de construirla en la cera. Al consumarse el proceso de trabajo surge un resultado que antes del comienzo de aquel ya existía en la imaginación del obrero, o sea idealmente. El obrero no sólo efectúa un cambio de forma de lo natural; en lo natural, al mismo tiempo, efectiviza su propio objetivo, objetivo que él sabe que determina, como una ley, el modo y manera de su accionar y al que tiene que subordinar su voluntad. (Marx, K. (1867) El capital, vol. I, Madrid: Siglo XXI, 1975: 215 – 216)

- a) Quina diferència existeix entre el treball animal i el treball humà? Basa't en els textos per respondre.

El treball animal és el propi de l'animal, és a dir que l'animal és “uno con su actividad vital”. Dit d'una altra manera l'aranya es caracteritza - l'aranya és aranya – pel fet que teixeix teranyines. El gos és gos ja que actua com a tal. I aquesta activitat vital animal és inconscient, no és voluntària; no podríem imaginar a un gos fent de gat o a una aranya construint ruscs. L'animal és l'activitat.

En canvi en l'ésser humà aquesta determinació no es produeix; podríem pensar tant en una persona que teixeix roba, com en una persona que construeix cases i seguiria sent igualment ésser humà. L'activitat humana és genèrica (no determinada, no concreta); l'ésser humà és genèric (no determinat, no concret). Així com a l'aranya, la seva activitat la fa aranya, a l'ésser humà és el caràcter genèric del seu treball el que el fa humà, el que el distingeix dels animals. Aquest caràcter genèric de l'activitat humana fa que aquesta esdevingui una activitat lliure i conscient.

Així doncs, el que distingeix el treball animal del treball humà és que el primer el podríem etiquetar com *treball no conscient i no voluntari*, mentre que el segon el podríem etiquetar com *treball conscient i lliure*.

- b) Identifica a partir dels textos les característiques o fases del procés de *treball conscient i lliure* humà descrites en el segon text:

El treball humà, pel fet de ser conscient i lliure:

- Parteix d'una *imaginació* (“existia en su imaginación”)
- Es planteja uns *objectius* (“efectiviza sus objetivos”)
- Que deriven a una *estratègia* determinada (“el modo y manera de su accionar”)

PENSA! De ben segur que al llarg de la teva vida has fet allò que Marx defineix com a treball humà, algun cop has esdevingut realment humà (ex: jardineria, bricolatge...). Però encara és més segur que en ocasions la teva activitat no ha estat la pròpia de les activitats humanes en termes de Marx. Coneixent les característiques d'aquest treball humà, pensa una activitat que hagi dut a terme en cada una de les condicions que et plantejo.

ALIENACIÓ

La teoria de l'alienació de Marx és un element central en l'anàlisi que fa del capitalisme i dels seus "mals". Però, què entenem per alienació? Marx la concep de la següent manera:

L'estat pel qual l'ésser humà sent els productes de l'activitat humana i social, la pròpia activitat mateixa, la relació amb els altres, així com les propietats (capacitats) i aptituds de l'home, com quelcom independent a ells, estrany, exterior, fins al punt que els domina.
(Definició d'elaboració pròpia extreta a partir de Marx, K, (1844) *Manuscritos economía y filosofía*, Madrid: Alianza, 1970 i Elster, J. (1962) *Una introducción a Karl Marx*, Madrid. Siglo XXI, 1999)

EXERCICI 1. Tot i que existeixen diferents tipus d'alienació (política, mental, emocional, sexual...), quan Marx es refereix a aquest terme, està pensant principalment en l'*alienació del treball*. Però en què consisteix exactament l'alienació del treball? Charlie Chaplin i la seva cèlebre i immortal obra *Tiempos Modernos* (1936) recull, de manera còmica i satírica, el què entenem per alienació. A continuació tens un enllaç de la pel·lícula on es pot veure al personatge que representa Chaplin treballant a la fàbrica (observa els primers 15 minuts).

El que et demano és que observis atentament el fragment i que posis de manifest, per cada una de les quatre dimensions que per Marx representen l'alienació del treball, els elements o situacions de la pel·lícula on les hi trobem. Hem de tenir en consideració que partim de la premissa que els obrers de la fàbrica (un d'ells en Chaplin), no participen en els processos de disseny del producte o del procés de producció, els quals estan fixats pel director de la fàbrica com podem veure en el minut 6:13 que decideix de manera unilateral com els obrers han de menjar. Així doncs els obrers de la fàbrica només realitzen les tasques que els hi són encomanades sense que intervinguin en el seu disseny.

Veure: <https://www.youtube.com/watch?v=jJTVtXK92Fc>

a) Alienació respecte del producte:

- El producte és un producte en sèrie que "cau" per el final de la cinta transportadora i no sabem on va a parar.
- No li és retornat al treballador al final de la jornada laboral.
- El producte no pertany als obrers. És un element extern a ells que passa per davant seu per la cinta transportadora de manera independent a l'obrer.

b) Alienació respecte del procés de producció:

- El ritme de treball no el marca el treballador; li és imposat des de el capatàs i des del director de l'empresa (minuts: 1:48, 2:40, 3:16, 4:30)
- Els temps de descans estan totalment regulats i controlats (minuts 5:10, 7:48)
- El temps de treball ha de estar també controlat (minut 5:20)
- Treball monòton i repetitiu (minut 13:20)
- La màquina de menjar mentre treballen (minut 8:35)

c) Alienació respecte del seu gènere humà:

- Donat que no pren part en el disseny del producte i del procés de producció, l'obrer no es marca unes estratègies de treball, ni segueix uns objectius propis (minut 3:10)
- El seu treball es equiparable a allò que faria una màquina (minut 7:42) – deshumanització-
- Activitat monòtona al llarg de tota la jornada de treball. L'obrer és l'activitat que realitza; tal com diria Marx l'obrer “és uno” amb la seva activitat, igual que el treball animal. Ex: Chaplin és el “cargolador”, l'home de la samarreta blanca és el capatàs de la cinta de transport, l'home sense samarreta és l'encarregat de la velocitat de treball, etc. (difuminació del caràcter genèric del treball humà).
- La seva activitat la realitza gairebé de manera inconscient. (minut 14:50)

d) Alienació de l'ésser humà respecte de l'ésser humà:

- La relació amb els altres treballadors no és d'ésser humà a ésser humà (actitud lliure i conscient), sinó que esta determinada pel procés de treball imposat que defineix les relacions dels treballadors.
- No es veu en cap cas un pacte implícit o explícit sobre una coordinació entre els treballadors per a produir aquell producte.
- Els treballadors no es veuen entre ells com a treballadors lliures i conscients, sinó també com màquines monòtones.

- e) Recorda les característiques del *treball lliure i conscient* que hem tractat en el punt de la “Concepció de l’èsser humà i de la naturalesa”. Com influeix l’alienació del treball en el treball humà? Podríem dir que el treball alienat és plenament treball humà? Partint d’aquest raonament, podríem dir que el capitalisme és un sistema deshumanitzador?

El treball humà és caracteritzat per ser un treball genèric, per tant, lliure i conscient. Aquesta essència del treball humà implica que el propi treballador s’imagina el seu producte, es planteja uns objectius a partir d’aquestes idees i elabora una estratègia d’acord amb els objectius. Només així el treball pot ser lliure i conscient; només així, per tant, el treball pot ser humà.

Així doncs, l’alienació del treball que hem vist exemplificada a *Tiempos Modernos* (1936) trenca aquesta essència del treball humà ja que converteix el treball en no conscient i no voluntari; converteix el treball en treball animal. Quan un treballador alienat no pot decidir sobre el què vol produir, o com ho vol produir, el seu treball no serà en cap cas un treball lliure i conscient ja que serà imposat per una altra persona (el burgès – capitalista).

Així doncs, podríem dir que el capitalisme és un sistema deshumanitzador a partir de les condicions materials de producció.

- f) Un cop exemplificat el concepte d’alienació, posa en relació l’alienació del treball amb el sorgiment de la propietat privada tal i com ho fa Marx.

Per a Marx, la propietat privada és a la vegada el producte i el mitjà a través del qual el treball s’aliena, és el que Marx anomena: la realització d’aquesta alienació. L’Economia Política peca de ingènua al considerar la propietat privada com donada per descomptat; Marx afirma que sense alienació no hi hauria propietat privada, essent l’Economia Política una ciència amb pressupòsits erronis o interessats. La propietat privada s’entén doncs com l’expressió resumida del treball alienat en totes les seves dimensions, cap al procés productiu, cap al producte, i cap a la resta de persones (cap a un mateix i cap als altres).

La relación del hombre consigo mismo únicamente es para él objetiva y real a través de la relación con los otros hombres. Si él, pues, se relaciona con el producto de su trabajo objetivado, como con un objeto poderoso, independiente de él, hostil, extraño, se está relacionando con él de forma que otro hombre independiente de él, poderoso, hostil, extraño a él, es el dueño de este objeto. (Marx, K. (1844) Manuscritos de economía y filosofía, pp. 114 – 115. Madrid: Alianza, 1985.)

FETITXISME DE LA MERCADERIA

El que Marx anomena com a fetitxisme de la mercaderia és una conseqüència lògica de les relacions de producció capitalistes; unes relacions alienants respecte del producte, que tenen com a resultat la objectivització del treball (el treball es cristal·litza en un objecte aliè a un mateix). En les relacions de producció capitalistes, el producte del treball desenvolupa unes qualitats intrínseques pròpies; una vida pròpia. El producte adopta unes característiques, unes prestacions, un misticisme que van més enllà del seu valor en termes de costos de producció. El treball es torna objecte. L'objecte es torna fetitxe.

EXERCICI 1. Gairebé tots els anuncis que podem veure i escoltar en diaris, televisions, ràdios, etc. tracten de remarcar aquestes qualitats “sobrenaturals” dels productes, el seu caràcter fetitxista, per tal de diferenciar-se l'un de l'altre i vendre més. Mirem el següent *spot* de la coneguda marca de desodorants.

Veure recurs multimèdia 2

Tracta de respondre les següents preguntes:

- a) On trobem el caràcter especial del desodorant en aquest anunci? Quines són les qualitats pròpies d'aquest objecte segons l'anunci? Què és el que el fa diferent als altres desodorants segons l'anunci?

Segons aquest *spot*, el desodorant és un potent atractiu femení; accentua el desig sexual de la dona cap al consumidor del producte. L'anunci mostra a la dona com un “animal” amb un instint sexual propi als animals; es veu com en una illa, que fa l'aspecte de salvatge, les dones habiten a aquesta illa vestides amb poca roba (imatge de persones incivilitzades) però, això sí, ben maquillades i pentinades. En aquest sentit, el desodorant estimula aquest instint sexual i les dones es llencen desenfadament cap al noi que l'està consumint. El desodorant AXE, per tant, es mostra com quelcom més que un desodorant, és un afrodisíac, un ítem que desperta irremediament el desig sexual de les dones, i aquesta és la diferència amb els altres desodorants del mercat.

- b) Al llarg de la història les diferents civilitzacions han creat algun símbol de la fertilitat, virilitat o de l'èxit en el sexe: la deessa *Afrodita* per als grecs, *Venus* per als romans, l'aigua per a les civilitzacions egípcies, la grandària dels pits per nombroses cultures prehistòriques, etc... [Més informació sobre fetitxes o tòtems la podem trobar en l'obra de Durkheim, E. (1912) *Les formes elementals de la vida religiosa*, on es recull un anàlisi molt interessant de les cultures animistes des d'un punt de vista sociològic]. Quines

**Recursos docents i d'autoavaluació per una aproximació a la Sociologia
Universitat Autònoma de Barcelona**

semblances identificatives entre aquests fetitxes o tòtems sexuals i el desodorant? Compara el fetitxisme pre-modern amb el fetitxisme de la mercaderia del qual parla Marx.

Al desodorant se li atorga uns poders sobrenaturals que van més enllà de les seves característiques naturals. Igual que amb *Afrodita*, els antics grecs adoraven i realitzaven rituals per a figures o imatges que representaven a aquesta deessa. Creien, entre d'altres coses, que adorar i realitzar ofrenes a aquesta deessa repercutia en la vida sexual de la persona, en la seva virilitat i en el benestar de les seves relacions matrimonials. El mateix passava amb tòtems, amulets, o divinitats que donaven sort en la cacera, o en les collites.

En aquest sentit, s'atribueixen poders sobrenaturals a alguns elements, que poc tenen a veure amb les seves característiques naturals. El mateix passa amb el desodorant, ja que se li atribueix un poder sobrenatural igual que a un fetitxe. Per aquest motiu Marx parla del *fetitxisme de la mercaderia* ja que s'atribueix als productes qualitats especials no intrínseques a ells, i la relació que hi tenim amb aquest productes s'expliquen no per les característiques naturals pròpies sinó per les qualitats sobrenaturals atribuïdes.

- c) Et proposo que facis una visita al teu supermercat i anotis el preu dels productes d'un desodorant de la marca del vídeo (i la quantitat de desodorant que hi ha en cada unitat) i el preu d'un altre desodorant. Hi ha diferència de preus? A que creus que respon aquesta diferència de preus? A una millor qualitat del producte? Comenta quin paper creus que ha tingut el caràcter fetitxista del producte en aquesta diferència de preus. Cal tenir present que ambdós desodorants estan fabricats al mateix país.

Els preus trobats al Novembre de 2010 són els següents:

- 1R DESODORANT: 3,50 €/ 150 ml
- 2N DESODORANT: 3,45 € / 200 ml

Com podem veure, mentre que el preu és gairebé el mateix, si tenim en compte la quantitat de desodorant que conté cada producte la diferència de preus és d'un 25% aproximadament. Suposem que no podríem atribuir aquesta diferència de preus a una millor qualitat del producte o a criteris de producció (ambdues empreses multinacionals, fabricants als mateixos països, etc.); de ben segur que part d'aquesta diferència s'explica pel caràcter fetitxista d'aquest desodorant, per les qualitats sobrenaturals que se li atribueixen les quals mantenen la demanda del producte inclús essent aquest un 25% més car. No només comprem un desodorant, també comprem un "símbol".

- d) En aquest *spot* hi apareix una relació social entre les dones i l'home; atracció, desig sexual, amor, admiració, anhel... Què és el que fa de mediador d'aquesta relació social? Podríem dir que és una relació mediada per un producte? Quines conseqüències creus que pot tenir aquesta mediació en les relacions socials?

La relació social existent entre les dones i l'home no s'explica ni per les qualitats intrínseques de l'home ni per les qualitats intrínseques de les dones; aquesta relació està mediada, és realitzada, a través del desodorant. Dit d'una altra manera, sense les qualitats sobrenaturals atribuïdes al desodorant, aquesta relació social entre les dones i l'home de l'anunci no s'hagués produït o s'hagués produït d'una altra manera. En aquest sentit, les dones de l'anunci no es relacionen amb l'home directament sinó que ho fan a través del desodorant; en definitiva, s'estan relacionant amb el producte, el desodorant.

El caràcter fetitxista del producte, eleva a la mercaderia a un status quasi humà, amb una vida pròpia; amb unes qualitats pròpies. És per aquest motiu que el fetitxisme de la mercaderia converteix les relacions socials, en relacions entre productes, deshumanitzant aquestes relacions i quedant supeditades no a les qualitats de les persones, sinó a les qualitats dels productes. La voluntat humana i les relacions socials queden supeditades, doncs, als productes fets fetitxe.

- e) Posa un altre exemple d'una relació social mediada per un producte o mercaderia (roba, cotxes, electrònica...). Comenta'l breument.

L'exemple de la roba és un clar exemple de relació mediada per un producte. Sense cap mena de dubte no ens relacionem de la mateixa manera amb una persona amb americana i corbata que amb una persona amb xandall, encara que siguin la mateixa persona. Igualment, tampoc ens relacionem igual amb una persona que porta un polo de marca, amb una persona amb un polo *més esportiu*. Cada un dels productes atorga al seu consumidor uns atributs que creiem que es troben al producte (elegant, important, poderós, esportista...); aquestes qualitats que van més enllà de les característiques del producte, passen d'aquest al seu consumidor.

El mateix passa entre qui porta un Ferrari, i qui porta un Seat; encara que ambdós productes satisfan la mateixa necessitat (la de transport) el Ferrari posseeix unes qualitats sobrenaturals (*glamur*, èxit, riquesa...) que no té el cotxe Seat. En aquests casos, no ens estem relacionant directament amb la persona sinó que ho fem d'acord al producte que consumeix, a les qualitats no intrínseques que socialment se'ls atribueix i que, al ser socialment atribuïdes, varien en funció del context en el qual ens trobem.

Cal deixar clar que no ens referim aquí a l'estatus social segons el consum, sinó que el fetitxisme de la mercaderia de Marx es refereix a l'atribució de qualitats no intrínseques al producte i l'autoincorporació d'aquestes mitjançant el consum, sense que això es lligui necessàriament amb estatus social (recordem el desodorant del video)

Llegeix el fragment de *El Capital* de Marx, on s'expressa l'essència del fetitxisme de la mercaderia, que hem tractat en les qüestions anteriors:

Lo misterioso de la forma mercantil consiste sencillamente, pues, en que la misma refleja ante los hombres el carácter social de su propio trabajo como caracteres objetivos inherentes a los productos del trabajo, como propiedades sociales naturales de dichas cosas, y, por ende, en que también refleja la relación social que media entre los productores y el trabajo global, como una relación social entre objetos, existente al margen de los productores. (Marx, K. (1867) *El capital*, vol. I, Madrid: Siglo XXI, 1975)

- f) Per últim, relaciona el concepte d'alienació amb el de fetitxisme de la mercaderia. Creus que unes relacions de producció no alienants eliminarien el fetitxisme del producte?

L'alienació, com ja hem vist, implica desposseir el producte del productor, esdevenint un element aliè. Aquest caràcter aliè, dota al producte d'una vida pròpia, d'unes qualitats pròpies. Al quedar el producte com un element extern a les persones, ens relacionem amb els propis productes i no amb els productors.

Si les relacions de producció no fossin alienants, al relacionar-nos amb un producte (consumint-lo) no ens hi relacionaríem com un element extern, aliè, gairebé com una divinitat, sinó com un element les qualitats del qual són les derivades del treball del productor.

TEORIA DEL VALOR

La teoria del valor de Marx és una teoria tant moral com controvertida; en ella es recull la visió de Marx sobre el valor de les coses (dels capitals) i per tant és fonamental per entendre aspectes com l'explotació. Hem de veure aquesta teoria no tant com una descripció de la realitat del capitalisme, sinó com una proposta de Marx, una proposta moral en definitiva, de com s'hauria de concebre el valor. Quan Marx analitza el capitalisme, utilitza el concepte de valor tal i com el defineix a partir d'aquesta teoria, i d'aquí ve el caràcter controvertit d'aquesta visió ja que pressuposa que el *valor* en el capitalisme és, efectivament, valor – treball; un pressupòsit força discutible com veurem.

*Esas cosas [els productes del treball] tan sólo nos hacen presente que en su producción se empleó fuerza humana de trabajo, se acumuló trabajo humano. En cuanto cristalizaciones de esa sustancia social común a ellas, los valores....[...] Un valor de uso o bien, por ende, sólo tiene valor porque en él está objetivado o materializado trabajo abstractamente humano. [...] Es sólo la cantidad de trabajo socialmente necesario, pues, o el tiempo de trabajo socialmente necesario para la producción de un valor de uso, lo que determina su magnitud de valor. [...] La magnitud de valor de una mercancía se mantendría constante, por consiguiente, si también fuera constate el tiempo de trabajo requerido para su producción. (Marx, K. (1867) *El capital*, vol. I, Madrid: Siglo XXI, 1975: 47 – 49)*

EXERCICI 1. Respon a les següents preguntes:

1. Què és el valor d'ús?
 - a) És la utilitat que s'atorga al producte *
 - b) És el valor que efectivament s'utilitza per a la compra – venda.
 - c) És la utilitat que li dones al valor
2. Què és el valor de canvi?
 - a) És el canvi que li dones al valor
 - b) És el la proporció entre mercaderies *
 - c) És el valor amb el què canvies les divises.
3. Quina és, doncs, la diferència entre valor d'ús i valor de canvi?
 - a) No hi ha cap diferència. El valor de l'intercanvi d'un producte és el mateix valor de la seva utilitat.
 - b) El valor d'ús d'un producte és el valor que li dones de la seva utilització i el valor de canvi és el valor que et costa en l'intercanvi.*
 - c) El valor d'ús és el valor que s'utilitza per transaccions comercials, mentre que el valor de canvi només per transaccions no comercials.
4. Són equivalents el valor d'ús i el valor de canvi?

- a) Sí, sempre.
 - b) No, no es poden comparar. *
 - c) Es pot donar el cas.
5. Per Marx, quin és el valor que s'hauria d'utilitzar per a determinar el preu d'equilibri de les mercaderies?
- a) El valor de canvi, ja que el valor d'ús (la utilitat que li dones a un producte) varia entre persones i situacions. *
 - b) El valor d'ús, ja que el valor de canvi (el què et costa produir el producte) no té en compte les preferències i les necessitats de cada persona.
 - c) Els dos indistintament. Són sempre iguals.
 - d) Depèn de la situació.
6. Quin és el criteri objectiu que per a Marx s'hauria de seguir per a fixar el valor de canvi de les mercaderies, és a dir, el seu preu en l'intercanvi?
- a) Allò que t'ha costat produir una mercaderia en termes d'eines i estris utilitzats
 - b) Allò que t'ha costat produir una mercaderia en termes de temps invertit, tant directament com indirectament.*
 - c) Allò que t'ha costat produir una mercaderia en termes de matèries primes utilitzades.
 - d) Allò que t'ha costat produir una mercaderia en termes de temps invertit directament en la mercaderia.
 - e) El pes d'una mercaderia. Com més pesant major valor de canvi.
7. Per a Marx, la força de treball (les capacitats de producció d'un treballador) també té un valor de canvi en el mercat. Quin és?
- a) El valor de canvi és el necessari perquè la força de treball sobrevisqui durant el període de treball (el valor dels capitals que necessita l'obrer per viure).*
 - b) No té un valor de canvi. El valor de la força de treball és la utilitat d'aquesta força de treball per al burgès-capitalista.

PENSA! De ben segur que en un moment o altre hauràs sentit a parlar dels *Bancs del Temps*. Podríem dir que es tracta d'una iniciativa cooperativa, la base de la dinàmica de funcionament de la qual conté elements rellevants de la teoria del valor de Marx. En aquestes associacions s'intercanvia activitats o serveis seguint el canal "temps per temps", és a dir, que cada activitat o servei que ofereixes es realitzarà a canvi de temps. S'elimina d'aquesta manera la relació en termes monetaris de l'intercanvi d'activitats o serveis, i s'aposta per un mecanisme que assimila el valor d'una activitat amb el temps necessari per a la seva realització. Dit d'una altra manera, valor és igual a temps; tal i com sosté Marx. En el següent vincle trobaràs l'entrada de Wikilingue referent al Banc del Temps.

http://ca.wikilingue.com/es/Banc_de_temps

Posem-ne un exemple:

- La Mª Lluïsa és una dona gran amb molt de temps lliure ja que no treballa assalariadament. Al llarg de la seva vida s'ha encarregat completament de les tasques de la llar, i per tant a l'hora de cosir, cuinar, netejar, planxar i de donar consells pràctics per a la cura de la llar, hi "té la mà trencada". La Mª Lluïsa tot i ser una dona gran, sent molta curiositat per a les noves tecnologies i l'hi agradaria comprar-se un ordinador. Alhora ja fa temps que té pendent fer quatre retocs a endolls, interruptors i altres electrodomèstics.
- L'Enric, un jove estudiant i electricista, no disposa de gaire temps en el seu dia a dia. I, com si fos una obligació per als joves, sent força animadversió cap a les tasques de la llar.
- L'Enric i la Mª Lluïsa estan inscrits al Banc del Temps del seu barri i un dia es coneixen i decideixen intercanviar serveis: la Mª Lluïsa l'ajudarà amb les tasques de la llar, i ell l'ajudarà a triar l'ordinador, a configurar-lo i a ensenyar-li les nocions bàsiques d'informàtica, així com a realitzar les reparacions elèctriques de la casa.

Reflexiona i relaciona-ho amb la teoria de Marx: com es quantifica el valor de les mercaderies (activitats o serveis, en aquest cas), amb el valor d'ús o amb el valor de canvi? Quin és el criteri seguit per a fixar el valor de canvi?

EL SALARI

El salari és un altre dels elements sobre el qual Marx reflexiona i analitza en profunditat. Tracta de interpretar el sentit del salari en les relacions de producció. Amb el següent exercici veurem com concep Marx la remuneració del treball, així com d'altres elements que l'envolten com el capital, la plusvàlua o l'explotació. A continuació trobem un exemple dels comptes d'un forn de pa molt simplificat, i segurament força allunyat de la realitat, però suficientment útil per als nostres objectius.

EXERCICI 1.

<u>INGRESSOS</u>	<u>DESPESES</u>
✓ Venda de pa (es fan 10.000 barres a un PVP de 1€/barra de pa)10.000 €	✓ Salari forner (el que necessita per viure durant el període).....1.000 €
	✓ Matèries primes.....3.450 € <ul style="list-style-type: none"> • Aigua.....300 € • Farina.....2.000 € • Llevat..... 1.000 € • Sal..... 150 €
	✓ Llenya.....3.000 €
	✓ Amortització forn.....400 €
	✓ Amortització local.....600 €
TOTAL: 10.000 €	TOTAL: 8.450 €

a) A partir d'aquesta taula, indica:

- *El valor del capital variable (o capital viu): 1.000 €*
- *El valor del capital constant: 7.450 €*
- *El cost de producció d'una unitat de pa (una barra): 0,845 €/barra*
- *El valor de cada unitat de pa: 1 €/barra*
- *Benefici per unitat de pa (cost per unitat - ingressos per unitat): 0,155 €/barra*
- *Benefici total (costs totals – ingressos totals): 1.550 €*
- *El valor total afegit al producte a través del treball: 2.550 € El forner utilitza productes (matèries primeres, locals, maquinària...) per un valor de 7.450 € i crea un producte amb un valor total de 10.000 €. Per tant la diferència és de 2.550 €, que és el valor afegit mitjançant el treball.*
- *El valor total de la plusvàlua (valor que el treballador aporta menys la seva remuneració; és el valor produït pel treballador que no se li retorna en concepte*

**Recursos docents i d'autoavaluació per una aproximació a la Sociologia
Universitat Autònoma de Barcelona**

de salari): $2.550 \text{ €} - 1.000 \text{ €} = 1.550\text{€}$ Veiem que és el mateix valor que el benefici.

- *La Taxa de plusvàlua o d'explotació (plusvàlua / capital variable)*: $1.550/1.000 = 1'55 \rightarrow 155\%$. Significa que el valor no remunerat que aporta el treballador, representa un 155% del valor sí remunerat. Com més alta és la taxa, major valor aporta el treballador sense remunerar i per tant apropiat per l'empresari (major explotació).
- *La composició orgànica del capital (capital constant / capital variable)*: $7.450/1.000 = 7,45$ És una mesura de la intensitat del capital. Com més petit és l'indicador major és el valor del capital variable respecte del capital constant. Com que l'explotació es dona en el capital variable, major serà, per tant, els guanys.
- *La taxa de guanys (plusvàlua / (capital constant + capital variable))* = $1.550/(7450 + 1.000) = 0,183 \rightarrow 18,3\%$ significa que l'empresari obté 18,3 € per cada 100 euros de costos. És, en el fons, la taxa de benefici d'aquesta empresa.

b) Què és *capital* per a Marx?

En un fragment del Primer Manuscrit de Marx ens diu:

¿Qué es el capital? «Une certaine quantité de travail amassé et mis en réserve» (Smith, t. II, pág.. 312). El capital es trabajo acumulado. (1970: p. 69)

El capital no és res més que treball acumulat. Per exemple, i tornant en l'exemple del forn de pa, la farina és un capital en el sentit que és treball (de l'agricultor, del moliner, del transportista...) acumulat en el producte. La força de treball és també un capital (capital variable) ja que també es deriva de l'acumulació de treball (estudis, aliments consumits, roba...). Així doncs, el valor d'un capital és el valor dels capitals utilitzats per a produir-ho o manipular-lo.

c) Per què anomena indistintament *capital mort* al capital constant, i *capital viu* al capital variable? Què significa que el “*capital mort* vampiritza al *capital viu*”?

Quan Marx parla de capital mort fa referència a aquell capital que s'ha acumulat en un producte i que no pot variar ni ésser útil sense l'acció d'un *capital viu*. El *capital viu* és aquell capital que varia, es transforma i té una utilitat per sí mateix (el treball); té, per tant, la capacitat de transformar el valor del *capital mort*; és en aquest sentit que l'expressió “el *capital mort* vampiritza al *capital viu*” apel·la al fet que el *capital mort* necessita el *capital viu* per a ser útil.

d) Podríem dir que la plusvàlua és el motor que manté viu al capitalisme? Per què? (explotació, acumulació de capital...)

Sí. La plusvàlua és la materialització de l'explotació, i l'explotació és l'eix vertebrador del capitalisme segons Marx. Mitjançant l'explotació, el burgés obté una plusvàlua, un excedent de treball no remunerat que se l'apropia i li permet acumular-lo en forma de capital. Tenint en compte que l'acumulació de capital és tant l'origen com la finalitat del modus de producció capitalista podem dir, efectivament, que la peça sobre la qual es sosté i es reproduïx el capitalisme és la plusvàlua.

PENSA! Les cooperatives representen un model d'empresa on els beneficis obtinguts, la plusvàlua o, el què és el mateix, el valor del treball no remunerat, es col·lectivitza i es reparteix entre els treballadors o bé s'inverteix en nou capital constant. Creus que és un model que supera l'explotació capitalista? Quina és la diferència essencial amb les empreses clàssiques? Significaria la fi de l'explotació de "*l'home sobre l'home*"?

EL DINER

*¡Qué diablo! ¡Claro que manos y pies,
y cabeza y trasero son tuyos!
Por todo esto que yo tranquilamente gozo,
¿es por eso menos mío?
Si puedo pagar seis potros,
¿No son sus fuerzas mías?
Los conduzoco y soy todo un señor
Como si tuviese veinticuatro patas*

(Goethe: Fausto-Mefistófeles)

EXERCICI 1.

1. Quin és el paper que té el diner en la societat capitalista, segons Marx?
 - a) Satisfà les necessitats que ell mateix crea. *
 - b) El mitjà a través del qual podem construir la nostra essència humana, mitjançant l'intercanvi mercantil (Home – Diner – Home).
 - c) Una via d'escapament de l'obrer oprimat, sortint de l'explotació capitalista, cap a una realització humana.
2. A què e refereix Marx quan afirma que “Lo que mediante el dinero es para mí, lo que puedo pagar, es decir, lo que el dinero puede comprar, eso soy yo, el poseedor del dinero mismo” Marx, K. (1844) *Manuscritos economía y filosofía*. Madrid: Alianza, 1970, p. 178)?
 - a) Jo sóc el diner, i el diner sóc jo.
 - b) El què sóc jo no es deriva de les meves individualitats sinó del diner que posseeixo. *
 - c) El diner és la cristallització i resultat de l'explotació capitalista, el salari, que pot comprar éssers humans per a treballar.
3. Les sensacions, passions i necessitats de l'ésser humà són:
 - a) L'estaca que ens manté lligats a la vida terrenal – passional de bens materials.
 - b) Afirmacions del “ser” de la persona; ets el que és significatiu per a tu. *
 - c) Ambdues respostes són correctes.
4. Per quin motiu Marx afirma que el diner és una divinitat visible?
 - a) Perquè el diner és capaç de canviar-ho tot, és omnipotent com un Déu. *
 - b) Perquè amb el diner les teves necessitats s'assemblen a les dels Déus.
 - c) Perquè el culte que s'hi fa és gairebé al que s'exerceix cap a un Déu.
5. Podríem resumir la idea que té Marx del diner, dient que: “el diner és....
 - a) Deshumanitzador, ja que l'essència humana queda supeditada al diner.
 - b) Mercantilitzador, ja que obliga a vendre la força de treball per a poder sobreviure.

- c) Ambdues respostes són correctes. *
6. Quin dels següents fragments resumeix millor la idea que es recull en el fragment de Goethe de més amunt?
- a) “La diferencia entre la demanda efectiva basada en el dinero y la demanda sin efecto basada en mi necesidad, mi pasión, mi deseo, etc., es la diferencia entre el ser i el pensar”.
- b) “Lo que mediante el dinero es para mí, lo que puedo pagar, es decir, lo que el dinero puede comprar, eso soy yo, el poseedor del dinero mismo”. *
- c) “El dinero es el alcahuete entre la necesidad y el objeto, entre la vida y los medios de vida del hombre”.
7. Són equivalents el terme capital i diner?
- a) Sí
- b) No *
8. Llegeix el següent fragment: “Si amas sin despertar amor, esto es, si tu amor, en cuanto amor, no produce amor recíproco, si mediante una exteriorización vital com hombre amante no te conviertes en hombre amado, tu amor es impotente, una desgracia” Marx, K. (1844) *Manuscritos economía y filosofía*. Madrid: Alianza, 1970, p. 181). A què es refereix?
- a) Només en les relacions humanes, sense el diner com a mediador, podem esdevenir realment humans. *
- b) L'amor que no produeix amor es pot transformar mitjançant el diner, per tal que l'amor passi d'impotent a poderós.
- c) Ni hi ha res que el diner no pugui comprar, fins i tot l'amor.
9. Si l'ésser humà és el que sent i necessita significativament (“sensiblement”), i el diner és el què configura realment aquests sentiments i necessitats,
- a) L'ésser humà és, el què el diner li permet comprar. *
- b) El diner permet comprar éssers humans.
- c) Podem comprar amb el diner, tot allò que sigui humà.

MATERIALISME HISTÒRIC, MODE DE PRODUCCIÓ I CLASSES SOCIALS

Marx, en aquest text, desenvolupa la idea del materialisme històric; llegeix-lo:

En la producción social de su existencia, los hombres entran en relaciones determinadas, necesarias, independientes de su voluntad; estas relaciones de producción corresponden a un grado determinado de desarrollo de sus fuerzas productivas materiales. El conjunto de estas relaciones de producción constituye la estructura económica de la sociedad, la base real, sobre la cual se eleva una superestructura jurídica y política y a la que corresponden formas sociales determinadas de conciencia. El modo de producción de la vida social, política e intelectual en general. No es conciencia de los hombres la que determina la realidad; por el contrario, la realidad social es la que determina su conciencia. Durante el curso de su desarrollo, las fuerzas productoras de la sociedad entran en contradicción con las relaciones de producción existentes, o, lo cual no es más que expresión jurídica, con las relaciones de propiedad [o de divisió del treball] en cuyo interior se habían movido hasta entonces. De formas de desarrollo de las fuerzas productivas que eran, estas relaciones se convierten en trabas de estas fuerzas. Entonces se abre una era de revolución social. (Marx, K. (1859) Contribución a la crítica de la economía política, Madrid: Alberto Corazón editor, 1970: p. 37)

Una bona forma d'assimilar i autoavaluar la comprensió d'una aportació teòrica d'un autor, consisteix en tractar d'analitzar una realitat social concreta des de "les ulleres" de l'autor en qüestió. No només permet aplicar els conceptes a la realitat i posar-los en relació entre ells, així com veure que la sociologia no es redueix a llibres i articles, sinó que a més permet adonar-se que les aportacions teòriques dels sociòlegs no són, ni molt menys, dogmes immortals. Això és el que farem a continuació amb l'idea del "materialisme històric" aplicant-ho al que es coneix com la conquesta de drets i llibertats de la dona en les societats modernes. Vegem algunes (poques!) dates importants referents a aquesta qüestió.

EXERCICI 1.

1791 – Es redacta la *Declaració dels drets de la dona i la ciutadana* a França

1931 – S'aprova la primera llei espanyola per la qual les dones poden exercir el seu dret a vot, essent les primeres eleccions en les qual participen les de 1933 (Segona República).

1963 – Es reforma el codi penal espanyol, i s'elimina la consideració d'adulteri com a delictes sota pena de mort. La dona casada, a més, és lliure en quant al seu salari i a les seves propietats i no ha de ser supervisada pel marit.

1999 – S'aprova la llei de *Conciliació de la vida familiar y laboral* (Ley 39/1999, de 5 de noviembre), en què s'assenten les línies estratègiques necessàries per al disseny i implementació de mecanismes jurídics, laborals, econòmics i socials que facilitin la conciliació de la vida laboral i familiar.

2007 – Es redacta la *Ley para la igualdad efectiva de mujeres y hombres* (Ley 3/2007, de 22 de marzo) (*Ley de igualdad*).

2008 – Es crea el *Ministerio de Igualdad* espanyol (des del 20 d'Octubre de 2010 integrat en el *Ministerio de Sanidad, Política Social e Igualdad*), òrgan dedicat exclusivament al desenvolupament i gestió de la llei d'igualtat anterior.

2016 - Proposta de *Llei de Reforma del Registre Civil* espanyol en la que es pretén eliminar la prevalença del cognom del marit en els fills/es (pendent d'aprovació).

1. Tracta d'aplicar l'anàlisi de la realitat social basat en el *materialisme històric* en aquest canvi social ocorregut durant els tres últims segles. Fes-ne un breu assaig. Perquè et resulti més senzill segueix les següents pautes, si et són d'utilitat:
 - a) Aquestes lleis o canvis jurídoco-polítics i socials sota quina etiqueta els podríem ubicar en l'esquema del materialisme històric. És estructura? És superestructura? Per què?
 - b) Aquests canvis superestructurals formen part del que Marx anomenaria una *revolució social* (un canvi social necessari i inevitable), la qual té una relació directa amb uns canvis en les relacions de producció. Quins creus que han estat aquests canvis en les relacions de producció que han conduït a l'aparició d'aquesta superestructura política i jurídica?
 - c) Per Marx tot canvi en les relacions de producció respon a un únic criteri (recollit en la idea de la *contradicció principal*). En què consisteix aquesta contradicció principal? Com s'explicaria la contradicció principal, el motor del canvi social, que en el nostre cas va portar al canvi en les relacions de producció?
 - d) Quina relació existeix entre la superestructura i l'estructura? Relaciona superestructura amb consciència humana, amb legitimitat.
 - e) Què vol dir Marx quan afirma que: *No es conciencia de los hombres la que determina la realidad; la realidad social es la que determina su conciencia* (Marx, K. (1859) *Contribución a la crítica de la economía política*, Madrid: Alberto Corazón editor, 1970: p. 37). Relaciona-ho amb la idea de materialisme històric.

Les diferents reformes legislatives o jurídiques enumerades anteriorment formarien part del que Marx anomena la superestructura; una superestructura que es deriva d'una estructura econòmica determinada de la societat ("la base real, sobre la qual se eleva una superestructura jurídica y política"). Aquesta estructura, està formada per unes relacions de producció determinades, de "producción social de su existencia"; és a dir que la manera en què les persones construeixen la seva existència es cristal·litza en les relacions de producció ja que, com hem vist anteriorment, només amb el treball, amb la producció, l'ésser humà es construeix a si mateix.

Així doncs, aquests canvis jurídic-polítics responen a canvis en les relacions de producció o, el què és el mateix, aquests canvis en la superestructura responen a canvis en l'estructura d'una situació X a una situació Y. Però, quan canvien les relacions de producció? Per respondre a aquesta pregunta cal introduir la idea de "la contradicción principal": arriba un punt en el qual les relacions de producció existents, frenen el desenvolupament de les forces de producció; així, quan les forces de producció no es poden desenvolupar, es crea un canvi inevitable en les relacions de producció (en la estructura) – dialèctica - .

En el cas que ens ocupa, la qüestió és ben clara: partint de les relacions de producció de la situació X, la dona (una important força de treball) no es podia desenvolupar ja que el seu paper en la societat estava supeditat generalment a les tasques domèstiques no productives. Així en el pas de la situació X a la situació Y, les dones van anar entrant en el món productiu i van començar a desenvolupar la seva força productiva.

Inevitablement, doncs, les relacions de producció social de l'existència humana van anar canviant: la dona treballava, aportava un salari a casa, assolia certa independència econòmica, l'home havia d'assumir cada cop una major part de les tasques domèstiques, etc. En aquesta transició caracteritzada pels canvis en les relacions de producció, pels canvis en l'estructura econòmica, es produeix també uns canvis en la superestructura per tal d'assentar i legitimar les relacions de producció social de l'existència: el sufragi universal, la llei de conciliació laboral i l'aposta jurídic – política per a la igualtat entre gèneres ens són alguns exemples d'aquests canvis superestructurals (de legitimació de les relacions de producció).

Cal tenir clar que aquests canvis s'han produït al llarg de tres segles i que el canvi històric no es pot entendre com un punt i apart, sinó com un canvi progressiu. És important remarcar que Marx explica el canvi social a partir dels canvis en les relacions de producció, en la base econòmica de la societat (visió materialista) i, en definitiva, a partir de les pràctiques humanes al llarg de la història (visió històrica). Això es contraposa a la perspectiva hegeliana en la que el canvi social s'explica pels canvis en la superestructura (en la consciència humana) que es deriven en canvis econòmics. Aquesta idea es recull molt bé en la idea de Marx "No es conciencia de los hombres la que determina la realidad; la realidad social es la que determina su conciencia" i que recull perfectament l'essència ontològica del materialisme històric.

Els canvis jurídic-polítics que hem exposat, per tant, són la resposta superestructural d'uns canvis en les relacions de producció que, si se'm permet, els podem etiquetar com l'alliberament productiu de la dona. Uns canvis que han suposat el desenvolupament de la força productiva femenina i, consegüentment, social. Per Marx aquest desenvolupament és una revolució social, i és el curs necessari i inevitable de l'història humana.

EXERCICI 2. Respon a les següents preguntes:

- 1) Quin és el criteri per a Marx per definir les classes socials en una societat?
 - a) Segons la posició en l'escala d'ingressos.
 - b) Segons el tipus d'ocupació de la persona.
 - c) Segons la propietat dels mitjans de producció.*
- 2) Les relacions entre classes són:
 - a) D'explotació i dominació.*
 - b) De cooperació.
 - c) No hi ha relació. Només són diferents estatus socials.
- 3) Explotació significa:
 - a) Treball poc remunerat.
 - b) Treball en condicions penoses.
 - c) Treball dels desposseïts, apropiat. *
- 4) Què és un mode de producció per Marx?
 - a) Una forma determinada d'organització de les relacions de compra – venda.
 - b) Una forma determinada d'organitzar la producció en una fàbrica.
 - c) Una forma determinada d'organització de les relacions socials.*
- 5) Quin dels següents elements és un mode de producció per a Marx:
 - a) Feudalisme*
 - b) Toyotisme
 - c) Taylorisme
- 6) Les relacions de producció són principalment:
 - a) Relacions de propietat. *
 - b) Relacions entre diferents especialitats tècniques.
 - c) Relacions en la cadena de muntatge.
- 7) Les relacions de producció són:
 - a) Revolucionàries; permeten el desenvolupament de les forces de producció
 - b) Involucionàries; no permeten (inclús retrocedeixen) el desenvolupament de les forces de producció.
 - c) Poden ser ambdues coses.*
- 8) Què entenem per forces de producció?
 - a) La força dels treballadors
 - b) Els elements materials i humans que intervenen en la producció.*
 - c) Els elements humans que intervenen en la producció.
- 9) Què és l'estructura per a Marx?

- a) El disseny del teixit productiu en un país.
 - b) Les relacions de producció.*
 - c) Ambdós elements.
- 10) Què és la superestructura per a Marx?
- a) Són les determinacions jurídiques, polítiques, morals... derivades de l'estructura*
 - b) És l'Estat.
 - c) El disseny del teixit productiu a nivell internacional.
- 11) La superestructura...
- a) Determina les formes de consciència.*
 - b) Dirigeix l'estructura.
 - c) Ha de ser eliminada per a esdevenir relament lliures.
- 12) Quina relació existeix entre estructura i superestructura?
- a) Les relacions de producció es deriven de la configuració política, jurídica i moral (la legitima).
 - b) La configuració política, jurídica i moral es deriva de les relacions de producció (les legitima).*
 - c) No tenen cap relació.
- 13) Quantes classes socials coexisteixen en un mode de producció segons Marx?
- a) Tantes com ocupacions.
 - b) Tres; explotadors, explotats i professions liberals
 - c) Dues; explotadors i explotats. *
- 14) Quan desapareixi l'alienació, desapareixeran les classes socials?
- a) Sí; ja que si desapareix l'alienació, desapareix la propietat privada, i per tant també l'explotació. Així, desapareixerien les classes socials.*
 - b) No té perquè.
 - c) No; no tenen res a veure alienació i classe social.
- 15) Quan diu Marx que arribarà la desaparició de les classes socials?
- a) Amb el comunisme; s'iniciarà així la història humana.*
 - b) Amb la dictadura del proletariat.
 - c) Sempre hi hauràn classes socials per a Marx.
- 16) Què és el materialisme històric?
- a) Un mode de producció.
 - b) Una manera d'observar i analitzar la realitat social i explicar-ne els seus canvis.*
 - c) Un disseny políticoinstitucional comunista.
- 17) Com explica el materialisme històric, el canvi social?
- a) Amb les revolucions polítiques importants.

- b) A partir d'unes estructures de poder debilitades.
c) A partir de la lluita de classes *
- 18) Des d'una perspectiva holista, on ubica Marx la font principal del canvi social?
a) En la superestructura (en les determinacions polítiques, jurídiques i morals)
b) En l'estructura (en les relacions de producció)*
c) En les dues; depenent del tipus de canvi social.
- 19) Marx es podria considerar com:
a) Estructuralista
b) Accionalista
c) Ambdues respostes correctes *
- 20) Si una perspectiva teòrica situa l'explicació de la realitat social en les condicions econòmiques i productives, aquesta perspectiva històrica és:
a) Materialista*
b) Idealista
c) Històrica
- 21) Quan una classe social, esdevé "classe social"?
a) Una classe social sempre és una classe social.
b) Només quan adquireixen consciència de classe, i s'uneixen per defensar els seus interessos.*
c) Només quan les relacions de producció els maten de gana.
- 22) Què entenem per falsa consciència?
a) Desajust entre la classe a la qual es pertany, i la consciència de classe.
b) Fa referència a la situació produïda per la superestructura en la consciència humana.
c) Ambdues respostes són certes.*

EXERCICI 3. Relaciona els següents conceptes amb la seva breu definició [Conceptes recollits de manera clara i sistemàtica a *El Manifest Comunista* de Marx, K & Engels, F: 1848]

1. Classe social	a) Classe social no propietària dels mitjans de producció. Són, per tant, els explotats.
2. Burgesia	b) És la consciència de classe, consciència de pertànyer a un grup social amb uns interessos comuns. Necessària per a la lluita de classes.
3. Proletariat	c) Classe social propietària dels mitjans de producció. Són, per tant, els explotadors.
4. Classe objectiva (classe en sí)	d) Posició social que s'ocupa en funció de la posició en les relacions de producció. Per a Marx sempre n'hi ha dues: explotadors i explotats.

5. Classe subjectiva
 (classe per a sí)

e) És la classe a la que pertany segons la teva posició en les relacions de producció.

1.	d	2.	c	3.	a	4.	e	5.	b
----	---	----	---	----	---	----	---	----	---

EXERCICI 4. Llegeix el següent fragment de Marx en el que expressa la relació dialèctica que trobem entre la posició de classe en el sistema productiu i la consciència de classe, la qual està legitimada pels propietaris dels mitjans de producció.

“Las ideas de la clase dominante son las ideas dominantes en cada época; o, dicho en otros términos, la clase que ejerce el poder material dominante en la sociedad es, al mismo tiempo, su poder espiritual dominante. La clase que tiene a su disposición los medios para la producción material dispone con ello, al mismo tiempo, de los medios para la producción espiritual, lo que hace que se le sometan, al propio tiempo, por término medio, las ideas de quienes carecen de los medios necesarios para producir espiritualmente. Las ideas dominantes no son otra cosa que la expresión ideal de las relaciones materiales dominantes, las mismas relaciones materiales dominantes concebidas como ideas; por tanto, las relaciones que hacen de una determinada clase la clase dominante, o sea, las ideas de su dominación. Los individuos que forman la clase dominante tienen y también, entre otras cosas, la conciencia de ello y piensan a tono con ello; por eso, en cuanto dominan como clase y en cuanto determinan todo el ámbito de una época histórica, se comprende que lo hagan en toda su extensión, y, por tanto también como pensadores, como productores de ideas, que regulan la producción y distribución de las ideas de su tiempo; y que sus ideas sean, por ello mismo, las ideas dominantes de la época”. (Marx K. & Engels, F. (1846) *La ideología alemana*. Buenos Aires, Pueblos Unidos y Cartago, 1985: p. 50 - 51)

Llegeix la “Declaració de Bolonya” del 19 de juny de 1999 (http://www.gencat.cat/diue/doc/doc_15759149_1.pdf o “recurs multimèdia 3”). Si ho analitzem en clau marxiana, podríem trobar certs implícits ideològics que la sustenten i que formarien part de la ideologia dominant; allò que Marx anomena, “las ideas dominantes de la época”. Respon les següents preguntes:

- a) Identifica quins creus que són els implícits ideològics que es recullen en aquesta declaració:

La Declaració de Bolonya es fonamenta en un implícit, podríem dir, central el qual fa referència al lligam entre educació superior i inserció laboral. Weber ens preguntaria: què se n'ha fet de les antigues universitats alemanyes en les que la producció de coneixement eren la seva única i última finalitat? Els temps han canviat i ara la universitat, sobretot des del procés de Bolonya, s'ha transformat principalment en un pont entre l'educació i el mercat laboral, quedant supeditat a aquest últim tot coneixement científic que es pugui produir. Del conèixer per conèixer, s'ha passat al conèixer per treure'n rendiments laborals, sense poder dir que això, val a dir-ho, sigui "bo o dolent".

Avui en dia tothom té assumit que la universitat és un lloc on s'hi va per obtenir un certificat i uns coneixements que et permetin una millor posició laboral dins el mercat. Però lo important és veure que això és un implícit ideològic i no "la naturalesa" de les universitats (si és que realment existeix una "naturalesa" en aquest sentit).

Altres implícits ideològics que es derivarien d'aquest primer implícit, serien idees com la competitivitat, l'excel·lència, la comparabilitat, la compatibilitat, la mobilitat estudiantil (i. e. de mà d'obra), la uniformitat, etc.

- b) Quina relació identifiquem entre aquests implícits ideològics, "las ideas dominantes de la época", i la classe dominant?

Marx defineix la classe dominant com aquella classe que té el domini dels mitjans de producció materials, és a dir, els empresaris. Si adoptem l'anàlisi materialista que fa Marx, aquests implícits ideològics que hem identificat són el resultat de la producció ideològica de les mateixes classes dominants d'acord als seus interessos.

No es fa difícil pensar que la classe propietària dels mitjans de producció necessita de manera continua una font de mà d'obra qualificada per a poder produir en la societat postindustrial en la qual es prima més la qualitat, que la quantitat; i aquesta qualitat només es pot derivar de una mà d'obra altament qualificada.

Així doncs, parafrasejant a Marx, podríem afirmar que els implícits ideològics que estan dirigint els canvis europeus en l'educació superior, són els implícits ideològics de la classe dominant actual, en siguem o no conscients.

LA RELIGIÓ EN MARX

Dins d'aquesta constel·lació del pensament de Marx, la religió ocupa un lloc ben determinat i que convé tenir en compte; la religió ha estat un dels grans temes sobre el qual tots els sociòlegs clàssics han intentat analitzar i interpretar, com un fenomen social que sembla que la modernitat n'està destruint els seus fonaments. A continuació trobaràs una sèrie de preguntes per avaluar els teus coneixements sobre la religió des d'un punt de vista marxista.

EXERCICI 1.

1. Continua la següent frase: La religió d'una societat determinada és l'expressió...
 - a) D'un sospir oprimint proletari
 - b) D'unes condicions materials determinades *
 - c) De la lluita de classes
2. Creu, Marx, que la religió ha de desaparèixer?
 - a) Sí, només així l'ésser humà podrà ser realment feliç *
 - b) No, s'ha de transformar en comunisme.
 - c) No, perquè dona felicitat a l'obrer
3. Quina de les següents frases respon millor a la idea de Marx que: la religió dóna a l'obrer un cor allà on no en té, un lloc on aferrar-se, una ideologia
 - a) La religió és l'opi del poble
 - b) La religió és el sospir de la criatura oprimida *
 - c) La religió és el vincle cap al comunisme
4. La religió...
 - a) Al·ludeix a un Déus i unes realitats existents, però no està ben formulada
 - b) És una construcció humana, els Déus no existeixen. *
 - c) Cap de les dues anteriors.
5. Quan desapareixerà la religió?
 - a) Amb la modernitat industrial
 - b) Amb l'eliminació de l'explotació capitalista *
 - c) No desapareixerà, es transformarà en comunisme.
6. El pensament de Marx és programàtic; tal com deia ell "Els filòsofs s'han dedicat a interpretar el món, quan en el fons cal canviar-lo" (Engels, F. (1888) *Ludwig Feuerbach i la fi de la filosofia clàssica alemanya*. Barcelona: Edicions 62, 1970: apèndix". Per Marx, què és el que cal combatre primer per tal d'alliberar l'ésser humà de la felicitat il·lusòria de la religió?
 - a) Els Déus i les creences religioses
 - b) L'explotació *
 - c) La consciència de classe

7. Quina és la funció de la religió en el sistema capitalista?
- a) Explotar als obrers com a faligresos
 - b) Dotar de consciència de classe a l'obrer per a iniciar la lluita de classes
 - c) Fer a l'obrer feliç dins d'uns relacions de producció alienants *
8. La religió, on es trobaria dins l'esquema del materialisme històric?
- a) En la superestructura *
 - b) En l'estructura
 - c) En les dues esferes.

APUNT FINAL

Un cop vistos breument els elements més rellevants de la teoria de Marx, podries dir si l'etiqueta que hem donat a aquest bloc "Karl Marx: La sociologia de les relacions socials" s'ajusta al pensament de Marx? Per què? On ho hem pogut identificar?

Les relacions socials constitueixen els fonaments sobre els quals s'ha edificat la teoria de Marx. Per a aquest autor, l'existència humana es desenvolupa sota unes relacions de producció social determinades; unes relacions socials a partir de les quals se'n deriva una determinada consciència humana que les legitima. L'explotació i l'alienació són altres dos exemples de realitats socials enteses a partir de les relacions socials. Alhora, el fetixisme de la mercaderia tracta d'il·lustrar la relació que mantenim socialment amb els productes del nostre treball.

En aquest sentit, l'etiqueta de "la sociologia de les relacions socials" resulta prou ajustada per a exemplificar el pensament de Marx. Una sociologia que fixa el motor de l'evolució humana històrica, en les relacions socials – econòmiques –.